

XXII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH
VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

22ND INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL
SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS

Place: Velké Bílovice (Czech Republic)
June 12-16, 2019

Publisher: Masarykova univerzita (Masaryk University Press), Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. s. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *22nd International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University Press, 2019. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2019 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-9268-6 (online : pdf)

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-56

PODPORA REGIONÁLNÝCH ŠPECIFÍK V KRAJINNO-ARCHITEKTONICKEJ TVORBE V PODMIENKACH SLOVENSKEHO VIDIEKA

Enhancement of regional specificities in landscape architectural design in the Slovak countryside

GABRIEL KUCZMAN**ĽUBICA FERIANCOVÁ**

Katedra záhradnej a krajinnej architektúry
Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Department of Garden and Landscape Architecture
Faculty of Horticulture and Landscape Engineering
Slovak University of Agriculture in Nitra

✉ Tulipánová 7, 94901 Nitra, Slovak Republic

Email: gabriel.kuczman@gmail.com, lubica.feriancova@gmail.com

Anotácia

Príspevok je zameraný na príklady riešení plôch zelene v podmienkach poľnohospodárskych vidieckych sídiel nitrianskeho regiónu. Ateliérová tvorba študentov krajinnej a záhradnej architektúry, pod vedením pedagógov (Feriancová, Kuczman) na predmete *Obnova zelene vidieckeho sídla*, je zameraná na revitalizáciu vidieckych priestranstiev nástrojmi a prostriedkami krajinnej a záhradnej architektúry. Modelovým územím boli 3 verejné priestranstvá vo vidieckych sídlach: Maňa, Trávnica a Čeladice. Návrhovým riešeniam predchádzalo vypracovanie analýz, okrem iných aj dendrologickej, s určením vhodnosti druhov v danom území, posúdenie ich zdravotného stavu, vitality, lokalizácie a spoločenskej hodnoty drevín. V návrhu ide o praktické vnášanie účelných, moderných trendov do úprav, čo zvýšilo reprezentatívnosť, skultúrnilo nevyužívané časti poväčšine verejných priestranstiev a vytvorilo priestor pre spoločenské, kultúrne a športové aktivity v obci.

Kľúčové slová

vidiek, krajina, verejné priestranstvá, zeleň

Annotation

The paper focuses on diverse design solutions of green spaces in rural agricultural settlements of the Nitra Region. The design-studio teaching of landscape architecture led by Lubica Feriancová and Gabriel Kuczman (authors of this paper) within the Rural Green Space Design Studio focuses on the revitalisation of rural open spaces through methods in landscape architecture. The model areas are 3 open spaces in rural settlements Maňa, Trávnica, Čeladice. The design process started with elaboration of analyses, including dendrological (assessing species composition and its suitability in the study areas, health condition, vitality, localisation and societal value of woody plants according to national legislation). The presented design alternatives integrate functional and contemporary trends in open spaces that enhance the representative character and the cultural value of unused open spaces, while providing attractive re-designed spaces for social, cultural, and sport activities in rural settlements.

Key words

countryside, landscape, public spaces, greenery

JEL classification: O10, O20, O50

1. Úvod

Vo veľmi generalizovanej podobe možno konštatovať, že niektoré obce na vidieku majú primárne predpoklady pre rozvoj a zvyšovanie kvality života väčšie, iné naopak menšie. V skutočnosti to však nie je také jednoduché. Predpoklady rozvoja sa môžu opierať o rozličný impulz. Odborník pre otázky slovenského vidieka prof. Šarafín (2016) označuje a definuje jeho „dva“ druhy: „jeden“, ktorý včlenený do urbanizačných procesov miest a ten „druhý“, ktorý je z nich vyradený. Na pomyselných mapách sa tak objavuje „mestský“ vidiek akoby s novou tvárou,

resp. so stratou svojho ducha. Takto mnohé dediny strácajú „tvár“ svojho pôvodu, najmä tie v blízkosti veľkých miest. Protipólom týchto dedín sú dediny „odsúdené“ na zánik, vyľudňujú sa, predstavujú „stratený“ vidiek Slovenska. Regióny Slovenska majú svoju urbanizovanú podobu, tá určuje mieru ekonomickej životaschopnosti jeho vidieka, určuje dostupnosť za prácou. Dediny starnú. Vidiek stojí na rázcestí, buď sa stane predmetom regionálneho plánovania svojho vývoja alebo každá dedina ostane odkázaná sama na seba. Urbanizácia vidieka „prináša“ budovanie nových dopravných koridorov, lebo život vidieka predurčuje jeho mobilita. Vidiek sa globalizuje. Dopravné systémy spoja Európu, doprava rozdelí vidiek na výhodne a nevýhodne dostupný. Dostupný vidiek bude moderný, ponúkne dobré bývanie a „pohotovú“ rekreáciu pre ľudí z miest. Budúcnosť dedín je jednoznačne závislá na ekonomike (Rusko 2010). To vyvoláva novú zodpovednosť samospráv – myslieť strategicky Vaculová, Štěpánková, (2016), vychádzať z vízie svojho postavenia, poznať, chrániť a rozumne rozvíjať silné stránky svojho prostredia.

Cieľom tohto príspevku je podpora a zvýšenie povedomia lokálnych špecifik a tradícií vidieka formou krajinnno-architektonických úprav vo verejnom otvorenom priestore. Takéto priestory dávajú možnosť prezentovať obciam miestne remeslá, tradície, stretnutia záujmových skupín obyvateľstva, čo v konečnom dôsledku vyústí do zvýšenia ekonomickej prosperity sídla a regiónu. Na príklade troch vidieckych sídiel v Nitrianskom regióne dokumentujeme spôsob ako prostriedkami krajinnno-architektonickej tvorby je toto možné dosiahnuť. Tieto formy boli uplatnené v riešení plôch zelene, tak, aby zdôrazňovali línie, tvary a prvky v požadovanej architektonickej jednote. Navyše, uplatnené vegetačné prvky a formácie korešponujú s historickým kontextom a pôvodnosťou druhov v daných územiach.

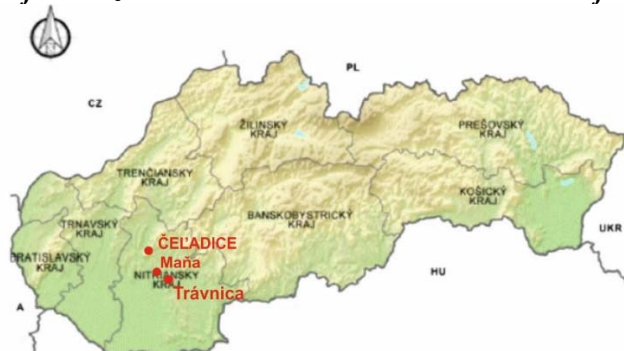
2. Materiál a metódy

Metodika spracovaných krajinnno-architektonických výstupov vedie k jasnému cieľu, ktorou je obnova verejných priestorov a podpora špecifického rázu vidieckeho prostredia. Toto je možné na základe dôkladných funkčno-priestorových, ekologických, estetických, dendrologických, historických a spoločenských analýz. Metodický postup je spracovaný na základe už publikovaných výstupov Kuczman, Feriancová (2013), Kuczman (2015), Tóth, Štěpánková, Feriancová (2016), Tóth, Kuczman Feriancová (2016). Stratégia metodického postupu reprezentuje modelačnú stratégiu zadanú autormi Deming, Swaffield (2011), čo predstavuje spracovanie simulačných modelov. Tieto významnou mierou znázorňujú želateľný stav riešeného priestoru. Vlastný metodický postup je obsiahnutý v štyroch základných fázach: analýza, hodnotenie, vyhodnotenie a návrh.

Analytická fáza znamená zber dát z dostupných literárnych zdrojov a ich overenie terénnym prieskumom. Lokálne špecifiká obce, regiónu, jej hlavné prírodné znaky sú významnými východiskovými materiálmi. Vizúálna prepojenosť vidieckeho sídla s okolitou krajinou, vyznačenie pozitívnych a negatívnych prvkov v území významne ovplyvňujú riešený priestor. Vegetačná analýza je základným krokom k zisteniu stavu zelene na riešenom území. Takýto materiál je nevyhnutnou súčasťou pre jej prehodnotenie a výrazne ovplyvňuje následné riešenie. Je zároveň podkladom pre arboristické opatrenia. Jeho dôsledné spracovanie, čo zahŕňa i vyčíslenie spoločenskej hodnoty drevín podľa platnej vyhlášky k zákonu č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, vyjadruje ekologickú, biologickú a kultúrnu hodnotu drevín v danom území (Uhrín, Supuka 2015).

Ďalšia fáza metodického postupu hodnotí získané informácie z oblasti infraštruktúry, dejín, kultúry a tradícií, verejného názoru obyvateľov, prírodných, demografických údajov, dendrologickej skladby a kompozície. Ide o objektivizáciu skutočného stavu a vytvorenie reálneho zdroja informácií pre hodnotenie riešeného priestoru. Objektivizácia hodnotenia dendrologickej skladby prezentovaných výstupov bola realizovaná na základe vybraných inventarizačných postupov (metodiky Machovec, Pejchal, Juhásová). Zároveň boli prehodnotené fenotypové znaky drevín, zohľadnená ich rajonizácia ako predpoklad ich ďalšej perspektívy v riešenom území.

Návrhová fáza obsahuje krajinnno-architektonické štúdie. Zohľadňuje výsledky všetkých skúmaných materiálov z literárnych zdrojov a z terénneho prieskumu. Subjektívne pohľady riešiteľov vyúsťujú do originálnych myšlienok v podobe simulačných modelov. Komplexný návrh zelene zahŕňa konfrontácie tvorby autorov, s dotknutými úradmi, organizáciami, zastupiteľstvom obecného úradu a neposlednom rade s verejnou mienkou dotknutých obyvateľov.

Obr. 1: Zájmové územia v rámci Slovenska a Nitrianskeho kraja

Zdroj: <https://sk.wikipedia.org/wiki>

Riešené štúdie reprezentujú 3 vidiecke priestory v Nitrianskom samosprávnom kraji (NSK).

- obec Maňa, katastrálne územie (k.ú.) s rozlohou 21,59 km², s priemernou nadmorskou výškou 176 m.n.m., s počtom obyvateľov 2112,
- obec Trávnica, rozloha k. ú. 21,15 km², priem. nadm. v. 130 m.n.m, počet obyv. 1070.
- obec Čeladice, rozloha k. ú. 10,47 km², priem. nadm. v. 180 m.n.m, počet obyv. 993.

Na základe týchto údajov obec Maňa a Trávnica patria rozlohou medzi väčšie obce a obec Čeladice je radená medzi menšie obce vNSK. Všetky sa nachádzajú v poľnohospodárskom type krajiny. Nitriansky kraj je prevažne rovinný, nížinný, prerušovaný pahorkatinami. Patrí k najteplejším oblastiam a najproduktívnejším poľnohospodárskym centráram SR. Na severe sa krajom tiahne pohorie Trábeč, severovýchod je lemovaný výbežkami Štiavnických vrchov a z časti Pohronským Inovcom. Najväčšiu časť na juhovýchode a juhu zaberá kvalitná poľnohospodárska pôda Podunajskej nížiny s časťou Žitného ostrova, čo je najväčší riečny ostrov Európy. Zaberá územie medzi hlavným tokom Dunaja a Malým Dunajom. V rámci SR má najväčšie zásoby podzemných vôd. Kraj, najmä jeho južné oblasti, sú tiež bohaté na termálne pramene. Nitriansky kraj má rozlohu 6 343 km², čo je 12,9 % z rozlohy SR, nachádza sa v ňom 354 sídiel, z nich 15 sú sídla mestského, 339 vidieckeho typu.

3. Výsledky

Hodnotenie plôch zelene vo vidieckych sídlach je základným a nevyhnutným krokom pre výber revitalizačných zásahov do jej systému. Uplatnenie väzieb na lokálne špecifiká vidieckych sídiel sa prejavilo v spracovaných, tu prezentovaných štúdiách.

V obci Maňa ide o prepojenie miestnych folklórnych tradícií do priestorového zobrazenia v širšom centre dediny formou štylizovanej línie, obr. 2. Hlavnou myšlienkou je prepojenie tradičného dedinského kvetinového ornamentu, ktorý je charakteristický pre folklórny odev skupiny Dolinka Maňa do pôdorysného riešenia parku. Vírivé ornamenty tak spájajú miestne tradície, teda prvky folklóru, do priestorového stvárnenia. Predstavujú snahu hľadať a nachádzať jedinečné impulzy, ktoré ponúka ľudová tvorba. Jedná sa o prejav hravosti a radosti zo života. Vdychuje kompozícii vyváženú harmóniu, stabilitu a súčasne istú dynamiku. Tento priestor ponúka miesto pre každoročné usporadúvanie Požitavských folklórnych slávností obr. 3.

Obr. 2: Inšpirácia pri tvorbe línií v navrhovanom parkovom priestore - štylizácia motívu - zvýraznenie komunikačnej osi, vstupov do parkového priestoru

Zdroj: ateliérová práca KZKA, Hoppanová, Kuczman, Feriancová 2018

Obr. 3: Štylizovaný motiv umiestnený do pôdorysu riešeného parku v obci Maňa

Zdroj: ateliérová práca KZKA, Hoppanová, Kuczman, Feriancová 2018

Voľba vegetačných prvkov z lokálnych druhov bola základnou filozofiou pre tvorbu vo všetkých troch predstavených štúdiách. V obci Maňa ide o prirodzené vegetačné formácie, s dominantnými soliternými javormi *Acer platanoides* L. a pagaštanom *Aesculus hippocastanum* L.

Vnesené priestorové ornamenty zvyrazňujú zmiešané trvilkové záhony z domácich druhov kvitnúcich bylín. Štruktúra a navrhované línie vnášajú do priestoru pohyb, dynamiku, hravosť a voľnosť.

Riešený priestor v Trávnici predstavuje verejnú otvorenú plochu v blízkosti základnej a materskej školy v kontakte s hlavnou komunikáciou v obci. Priestor v súčasnosti pôsobí nesúrodno, dominujú v ňom cudzie stavebné prvky. Zámerom návrhu bolo sfunkčnenie tohto nevyužívaného priestoru a jeho ponúknutie miestnej komunite s uplatnením lokálnych špecifických prvkov. Preto v návrhovom riešení boli podporené otvorené trávnaté priestory s rozvoľnenými záhonmi domácich druhov trvaliek. Kompozície predstavujú charakteristický kvitnúcí priestor na vidieku, pretože pozostáva z regionálnych druhov bylín obr. 4. Takto zmiešané trvilkové záhony podpora zmyslové vnemy, a to cez vôňu a estetický pôžitok. Sortiment navrhovaných drevín podporí autenticitu vidieckeho priestoru vďaka lípe malolistej *Tilia cordata* Mill. a javora poľného *Acer campestre* 'Elsrijk'. Takto navrhnutý priestor má navodzovať pocit voľnosti a otvorenosti, čo sú hlavné atribúty moderného verejného priestoru.

Obr. 4: Detail zoskupenia trvilkového záhonu vo verejnom priestore v obci Trávnica

Zdroj: ateliérová práca KZKA, Ivanová, Kuczman, Feriancová 2018

Revitalizácia verejného priestoru v obci Čeladice predstavuje sfunkčnenie doposiaľ nevyužívaného priestranstva v obci na kultúrne a sezónne podujatia. Obec so zachovanými hudobnými tradíciami (dychová hudobná skupina Čeladanka z r 1936) a nadšencami folklóru (detský folklórny súbor Rabonka), organizuje množstvo kultúrnych podujatí a má eminentný záujem zmeniť v súčasnosti nevyužívanú plochu na funkčný priestor s celoročným využitím pre rôzne kultúrne i športové aktivity. Ponúknuté riešenie akcentovalo zjednotenie materiálov, podporu domácich druhov lípa malolistá *Tilia cordata* Mill., javor poľný *Acer campestre* 'Elsrijk' a v malom zastúpení aj zdomácnené druhy s menšou korunou ako sú hrušky *Pyrus calleryana* 'Bradford' a hloh *Crataegus incana* 'Mayflower'. Tieto druhy kvitnutím podporia jarný efekt, ktorý je vidieku blízky. Navrhovaná trávo-bylinná eťaz dotvára farebnosť verejného priestoru hlavne vo vegetačnom období, kedy sa usporadúvajú tradičné kultúrne podujatia v obci obr. 5.

Obr. 5: Revitalizácia nevyužívanej plochy v obci Čeladice

Zdroj: ateliérová práca KZKA, Červeňová, Kuczman, Feriancová 2018

Všetky predstavené štúdie majú ambíciu podporiť miestnu rázovitosť obce v poľnohospodárskom type krajiny. Priestrané trávnaté plochy s rozvoľnenou výsadbou domácich listnatých stromov a zmesou trvaliek v kvitnúcich záhonoch, ponúkajú príležitosť organizovať kultúrne podujatia v otvorených a bezpečných priestranstvách. Oživenie a zachovanie tradícií v kultúrnom vonkajšom prostredí na vidieku patrí ku kľúčovým formám sociálnej súdržnosti a záujmu verejnosti o vlastnú obec a veci verejné.

4. Záver

Slovenský vidiek má bohatý potenciál pre úspešný rozvoj. Rôznorodosť prírodných podmienok na pomerne malom území s kultúrnou, etnografickou a historickou tradíciou dávajú potenciál rozvoju. V horských oblastiach najmä pre rozvoj cestovného ruchu, zimných športov a turistiky, v nížinných oblastiach pre rozvoj poľnohospodárstva a agroturistiky. Každá doba (sociálne, kultúrne a ekonomické podmienky) zanecháva na vzhľade vidieka svoj odtlačok. Rôzne regióny majú svoj nezameniteľný 'svojráz'. Za podstatu vidieka a života na vidieku sa považuje úzka spojitosť s prírodou.

Samosprávy začínajú vnímať kvalitu novej výstavby cez kultúrno-historické odkazy, dedina sa už nehanbí za svoju minulosť. Naopak obyvatelia objavujú prednosti dediny v porovnaní s mestom, obnova dediny znamená návrat stratených hodnôt spolunažívania. Takáto obnova nadobudla významné postavenie aj v európskom kontexte. Vidiek stojí na rázcestí, buď sa stane predmetom regionálneho plánovania svojho vývoja alebo každá dedina ostane odkázaná sama na seba. Urbanizácia vidieka „prináša“ budovanie nových dopravných koridorov, život vidieka predučuje jeho mobilita. To vyvoláva novú zodpovednosť samospráv – myslieť strategicky, vychádzať z vízie svojho postavenia, poznať a chrániť silné stránky svojho prostredia. V príspevku prezentované krajinnno-architektonické štúdie sú výstupmi ateliérovej tvorby študentov krajinnnej a záhradnej architektúry so zameraním na podporu „génia loci“ charakteristickej poľnohospodárskej dediny nitrianskeho regiónu.

Preto snaha o kvalitatívnu zmenu verejných priestranstiev musí byť trendom, spôsobom a cestou ako naše slovenské dediny v európskom meradle dostať na porovnateľnú úroveň. Nebude to ľahké, ale nie ani nemožné (Kuczman, Feriancová 2013).

Nastolený trend premeny a revitalizácie vidieckych priestranstiev dáva predpoklad ich vyššej návštevnosti, obľúbenosti miestnych tradícií a tým podpory ekonomickej prosperity samotného vidieckeho sídla, resp. regiónu. Revitalizované verejné priestory sú potenciálom rozvoja miestnych remesiel, domácich výrobkov ako aj miestnych

kulturních podujatí, stretnutí rodáků a festivalů. Obnova riešených priestorov prináša nové možnosti ekonomického rozvoja priestoru, ktorý má zásadný vplyv na úroveň kultúrno-spoločenského života obce.

Predstavené štúdie reprezentujú jedinečné impulzy, ktoré ponúka ľudová tvorba štylizovaným pretavením do priestorového zobrazenia v území pomocou vegetačných formácií. Použitím prirodzených vegetačných prvkov sa oživuje odkaz našich predkov a do vidieckych priestorov sa navracajú často zabudnuté, avšak prirodzené fragmenty. Niekedy je za tým intuícia a prirodzený cit a inokedy historické podklady, v ktorých je možné nájsť svoje korene a je na nás, aký rešpekt k odkazom našich predkov zachováme a zanecháme pre budúce generácie.

Literatúra

- [1] DEMING, M. E., SWAFFIELD, S., (2011). *Landscape Architectural Research: Inquiry, Strategy, Design*. New Jersey, USA: John Wiley-Sons. ISBN: 978-0-470-56417-2.
- [2] KUCZMAN, G., FERIANCOVÁ, L., (2013). *Principles of Creation of Green Areas in Rural Settlements*. Nitra: SPU Nitra Publishing. ISBN 978-80-552-1122-0.
- [3] KUCZMAN, G., (2015). *Landscape architecture of rural settlements in the region of Nitra*. Journal on Law, Economy & Management, vol. 5, no. 2, pp. 52-56. ISSN 2048-4186.
- [4] RUSKO, M., (2010). In *Bezpečnostné a environmentálne manažérstvo*. Žilina: STRIX, pp. 206-212. ISBN 978-80-89281-58-9.
- [5] ŠARAFÍN, M., (2016). *Architektonický návrh verejných priestranstiev*. [Realizačný projekt centra obce úprava verejných priestranstiev]. Bratislava: Atelier domova s.r.o.
- [6] TÓTH, A., (2015). *Zelená infraštruktúra vidieckeho sídla a príľahlej krajiny*. [Dizertačná práca]. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita.
- [7] TÓTH, A., ŠTĚPÁNKOVÁ, R., FERIANCOVÁ, L., (2016). *Landscape Architecture and Green Infrastructure in the Slovak Countryside*. Praha: Publishing House: powerprint, ISBN 978-80-7568-008-2
- [8] TÓTH, A., KUCZMAN, G., FERIANCOVÁ, L., (2016). *Species composition and diversity of non-forest woody vegetation along roads in the agricultural landscape*. Forestry Journal, vol 62., no.1. 62 (2016) pp. 56-66. ISSN 0323-1046.
- [9] TÓTH, A., TIMPE, A., (2017). *Exploring urban agriculture as a component of multifunctional green infrastructure: Application of figure-ground plans as a spatial analysis tool*. Moravian Geographical Reports, vol. 25, no.3, pp. 208-218. DOI: 10.1515/mgr-2017-0018
- [10] UHRIN, P., SUPUKA, J., (2015). *Trees in the city streets and Squares*. Dendroflora of Central Europe utilization of knowledge in research, education and practice. Zvolen: TU, Zvolen. ISBN 978-80-228-2776-8
- [11] VACULOVÁ, V., ŠTĚPÁNKOVÁ, R., (2016). *Úpravy verejných priestorov z hľadiska udržateľného rozvoja: Modifications of public spaces in the aspect of sustainable development*. In Veda mladých. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, pp. 160--167. ISBN 978-80-552-1473-3.

Príspevok bol spracovaný vďaka finančnej podpore grantových projektov: KEGA č. 001SPU-4/2017 Ekosystémové služby zelenej infraštruktúry; VEGA č. 1/0371/18 SakralArch: Zachovanie historického odkazu a architektonickej diverzity drobných sakrálnych stavieb v kultúrnej krajine Slovenska; VEGA č. 1/0044/17 Vegetačné štruktúry v mestských sídlach a ich integrované hodnotenie pre potreby ekosystémových služieb